
Sociologie pro ekonomy (BKV_SOPE)

Struktura kurzu

- 1) **Úvod do sociologie** (sociologie jako věda o společnosti; důvody vzniku sociologie; vymezení, vztah k jiným vědám a praxi; sociální realita a způsoby jejího poznání; naturalismus, psychologismus a sociologismus; speciální sociologické disciplíny; základní paradigmatata sociologického myšlení; teorie konsensuální, konfliktní, interpretativní).
 - 2) **Sociální jednání** (sociologie jako věda o společenských faktech - É. Durkheim; sociologie jako věda o sociální jednání - M. Weber; kultura, enkulturace, akulturace; sociální subkultury a kontrakultury; sociální deviace; anomie; sociální kontrola; socializace jako univerzální nástroj sociální kontroly; problematika moci).
 - 3) **Sociální organizace a struktura** (společnost strukturovaná a stratifikovaná; sociální struktura; sociální stratifikace; sociální status a jeho ukazatele; sociální a kulturní kapitál; sociální mobilita; problém rovnosti).
 - 4) **Sociologický výzkum** (metody a techniky sociologického výzkumu; fáze sociologického výzkumu; sociometrie a sociotechnika).
-

Základní sociologická literatura v ČR

- Bauman, Zygmunt. 1996. *Myslet sociologicky*. Praha: SLON.
- Keller, Jan. 1997. *Úvod do sociologie*. Praha: SLON.
- Giddens, Anthony. 1999. *Sociologie*. Praha: Argo
- Disman, Miroslav. 2000. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
- Jandourek, Jan. 2003. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál.
- Keller, Jan. 2004. *Dějiny klasické sociologie*. Praha: SLON.
- Nový, Ivan. Surynek, Alois (eds.) 2006. *Sociologie pro ekonomy a manažery*. Praha: Grada.

Úvod: klasifikace věd

- Intuitivní (příroda, jedinec, společnost ...)
 - Podle předmětu (formální, reálné)
 - Podle metody (deduktivní, hypoteticko-deduktivní)
-

Sociologie - vymezení

- Sociologie se zabývá studiem sociálního života, skupin a společností
 - Jejím předmětem je lidské chování, zkoumá člověka jakožto *společenského* tvora
 - Má značně široký záběr – od analýzy jednorázových interakcí jednotlivců až po zkoumání globálních společenských procesů
-

Sociologie jako věda I.

- Věda – „užití systematických metod empirického zkoumání, teoretické analýzy dat a logického vyhodnocování argumentů za účelem vytvoření souhrnu znalostí v určité oblasti“
 - Výsledky vědeckého procesu jsou neustále předmětem revize
 - Konfrontace s přírodními vědami
-

Sociologie jako věda II.

- Počátky sociologie – metody a ambice přírodních věd (exaktnost, objektivita) – *pozitivismus*
 - Reformulace: sociologie věda ve smyslu využívání systematických (tj. ověřitelných a jasně stanovených) metod zkoumání, analýzy dat a hodnocení teorií z hlediska důkazů a logických argumentů *ale s vědomím odlišnosti předmětu svého zkoumání*
-

Sociologie jako věda III.

- Zkoumání společenského života a reality vs. zkoumání přírodních jevů a prvků
 - Společenská realita je nadána **smyslem** pro zúčastněné aktéry – vědomí a záměry
 - Z hlediska výzkumu jde o pozitivum i negativum
 - Omezená možnost objektivity > nutnost otevřenosti, veřejnosti, přezkoumatelnosti metod a výsledků
-

Sociologická perspektiva

Sociologická imaginace (Ch.W. Mills)

- 1) schopnost odmyslet se od každodenní zkušenosti a své osobní situace a
- 2) schopnost podívat se na tyto zkušenosti a situace novým způsobem a
- 3) schopnost jejich interpretace a nahlížení v (časově, geograficky, ...) širších souvislostech

Zdroje: historie, antropologie, filosofie

Sociologické myšlení

- Jedním z klíčových rozlišení – zamýšlené a nezamýšlené důsledky lidského jednání
 - Někdy jsou tyto typy ve vzájemném protikladu
 - Sociální realita jako směs obou typů
 - Sociologie zkoumá vztah mezi sociální reprodukci a sociální transformací
-

Některé sociologické sub-disciplíny

- Politická sociologie
 - Sociologie kultury
 - Sociologie náboženství
 - Sociologie města /venkova
 - Sociologie rodiny
 - ...
-

Předpoklady vzniku

- **Sociální** (procesy industrializace, urbanizace, demokratizace)
 - **Kulturní** (procesy materializace, sekularizace, emancipace, kulturní expanze, reformace)
 - **Teoretické** (protestantství, matematika a přírodní vědy, utopismus, větší reflexe společnosti ve vědách obecně – právo, historie atd.)
-

Moderní společnosti

- Základní rozlišení společností – předmoderní, moderní a nemoderní
- Předmětem sociologie – moderní společnost
- Vznikla díky racionalizaci a univerzalizaci tradiční společnosti (konkrétně díky procesům industrializace, urbanizace, demokratizace)
- Moderní společnosti charakterizují:
 - 1) Vztahy založené na dělbě práce a sociální mobilitě
 - 2) Abstraktní svazky a vztahy
 - 3) Zájmová, univerzalistická politika
 - 4) Hospodářství průmyslového typu
 - 5) Rozvinutá dělba práce a specializace
 - 6) Rozvinutá technika a technologie
 - 7) Stále méně omezovaná komunikace
 - 8) Atd.

Vznik sociologie

- Procesy modernizace (univerzalizace, racionalizace)
 - Krize tradiční společnosti (pospolitost > společnost)
 - Sociologie jako produkt modernizace
 - Sociologie jako sociální věda o modernizaci a moderní společnosti
-

Sociologie a modernita I.

Institucionální dimenze modernity (podle A. Giddense):

- Dohled (kontrola informací, sociální kontrola)
 - Kapitalismus (akumulace kapitálu, trh, směna)
 - Industrialismus (transformace přírody)
 - Vojenská síla (kontrola prostředků násilí)
-

Sociologie a modernita II.

- Z obecného hlediska sociologie popisuje, analyzuje a vysvětluje jevy spojené se společenskou krizí v důsledku
 - 1) rozkladu tradiční společnosti
 - 2) vzniku moderní společnosti
 - Průvodní jevy: sociální nerovnosti, nedostatek statků a problém jejich distribuce, institucionální proměna, vliv ideologií, kolektivní násilí
-

„Průkopníci“ sociologie

- Auguste Comte (1798-1857)
 - Émile Durkheim (1858-1917)
 - Karel Marx (1818-1883)
 - Max Weber (1864-1920)
-

Naturalismus v sociologii

- Snaha o vysvětlení dění ve společnosti pomocí etablovaných přírodovědných disciplín nebo teorií
 - Využívání fyziky (mechaniky), demografie, rasové antropologie, vývojové biologie (darwinismus, organicismus atp.)
 - Analogie mezi společnostmi a předměty přírodovědy – počátek již u A. Comta
 - Důraz klade na přirozenost, zákonitost, nezpochybnitelnost – tj. objektivitu
 - Problém s uchopením kulturních jevů
 - Představitelé: A. de Gobineau, H.S. Chaberbain (rasové teorie), R. Worms (organicismus), H. Spencer (sociální darwinismus)
-

Psychologismus v sociologii

- Snaha o vysvětlení sociálních struktur, procesů a vztahů pomocí psychologických dat a konceptů (např. kolektivní jednání a konflikty, „národní“ politická kultura atd.)
- Starší představitelé kladli důraz na základní psychické atributy člověka – zejména na ty, které považovali za konstantní (např. sexualitu, agresivitu, afektivitu a další instinkty)
- Averse vůči objektivizujícím sociologickým přístupům (realita pouze jako bezprostřední prožitek, reálné je to, co tady a teď vnímáme jako reálné a na co tedy jako na reálné reagujeme) – blízké vazby na sociální psychologii
- Představitelé: G. Tarde a G. Le Bon (psychologie davu), Ch.H. Cooley a G.H. Mead (komunikace, socializace), freudismus (kultura, společnost), fenomenologická sociologie (vědění, ideologie)

Sociologismus

- Vznik v reakci na redukcionistické vlivy naturalismu a psychologismu při zkoumání společnosti
 - V protikladu k individualistickým koncepcím (tj. psychologismu) zastává princip primátu sociální reality ve vztahu k jednotlivcům
 - V protikladu k naturalismu zastává princip specifičnosti a autonomie sociální reality ve vztahu k dalším složkám reality (fyzické, chemické, biologické)
 - Zásada objasňovat společenské jevy a procesy jinými společenskými jevy, předmětem sociologismu jsou pak tzv. sociální fakta nadindividuální, vykonávající na jedince sociální tlak
 - Snaha o vybudování sociologie jakožto univerzální disciplíny, která do sebe zahrne stávající dílčí vědy, zabývající se jednotlivými aspekty společnosti
 - Představitelé: É. Durkheim
-

Základní teoretické přístupy („školy“)

- Založení sociologie (Durkheim, Weber, Marx)
> krystalizace jednotlivých teoretických přístupů
 - Během 20. století – rostoucí vliv americké sociologie (G.H. Mead)
 - Hlavní teoretické přístupy: strukturalismus, funkcionalismus, marxismus, symbolický interakcionismus
-

Strukturalismus

- Ovlivněn dílem É. Durkheima
 - Podněty z lingvistiky (F. de Saussure)
 - Zajímá se o skryté a autonomní pravidla a mechanismy, které ovlivňují fungování společnosti v jejím celku i různých aspektech
 - Proti analytické metodě rozkladu a studia jednoduchých prvků zdůrazňuje význam struktur, tj. celkového uspořádání složitých systémů a vztahů mezi jejich prvky
-

Funkcionalismus

- Podobně jako strukturalismus vychází z díla É. Durkheima a A. Comta
 - Opět důraz na celistvý pohled na společnost (či její části) a její instituce a prvky
 - Studium toho, jak jednotlivé prvky (ne-)přispívají ke kontinuitě společnosti jako celku – ať už manifestně nebo latentně
 - Obecně jsou zdůrazňovány faktory související se sociální soudržností a stabilitou
-

Marxismus

- Někdy považován za „meta-přístup“ > různé varianty marxismu (strukturalistický, kulturní, analytický ...)
 - Ústředním bodem marxismu je kritická analýza kapitalismu (sociální stratifikace atd.) a teorie sociální změny (sociální konflikty, politická moc atd.)
 - Využívány jsou metody analýzy, které představil Marx (historický materialismus, kritika ideologií atd.)
-

Symbolický interakcionismus

- Podobně jako strukturalismu vychází ze zájmu o lidskou řeč a jazyk, zakladatel G.H. Mead (vliv M. Webera)
 - Na rozdíl od předcházejících přístupů je klíčový důraz kladen na jedince a jeho činnost (zejména v kontextu ostatních konkrétních osob)
 - Důraz na symboly a jejich výměnu jakožto „nadreálné prvky“, na jejich vnímání, interpretaci, a rekonstrukci ze strany individuů
-

Dilemata a spory uvnitř jednotlivých přístupů a mezi nimi

- 1) Sociální struktura vs. sociální jednání (tj. perspektiva společnosti vs. perspektiva jedince)
 - 2) Konsensus vs. konflikt (které tendence jsou hlavním rysem společnosti?)
 - 3) Genderové rozdělení (jaká je povaha, příčiny a dopady tohoto rozdělení?)
 - 4) Vznik moderního světa (jaké jsou jeho příčiny a hlavní mechanismy?)
 - 5) Odpověď na otázku: Jak je vůbec možný řád (stabilita) ve společnosti?
-

Základní paradigmatata v sociologii 20. století

- Paradigma - souhrn základních domněnek, předpokladů, představ dané skupiny vědců (může se uplatňovat uvnitř jednoho vědního oboru ale i napříč více disciplínami)
 - Ke každému paradigmatu patří i metodická pravidla řešení, intuitivní postoje a hodnocení problémů
 - Mohou nabízet komplementární pohled na jednotlivé praktické problémy a stále častěji bývají u jednotlivých autorů kombinována
 - V sociologii – různé typologie paradigmat, jedno z možných dělení je na základě vysvětlování existence společenské stability, řádu.
 - Konsensuální, konfliktualistické a interpretativní paradigma v sociologii 20. století
-

Konsensuální paradigma

- Existence pravidel, hodnot či norem umožňuje vzájemné soužití, nebo tyto jsou lidmi jako rozumnými jedinci uznávány a respektovány
- Za společenskou stabilitou stojí snaha jedinců o minimalizaci konfliktů a maximalizaci výhod ze soužití
- Společenský život závisí na solidaritě, je založen na reciprocitě a kooperaci
- Společnosti mají tendenci přetrvávat a reprodukovat se
- Nebezpečí: může být základem konzervativního pohledu na společnost
- Příklady: funkcionalismus, T. Parsons, R.K. Merton, G.C. Homans

Konfliktualistické paradigma

- Mladší paradigma (50. léta 20. století)
- Kritická reakce na jednostrannost konsensuálního pohledu na společnost a její integraci, a její negace
- Společnosti jsou podle něj založeny na protikladech a jsou nutně vnitřně rozdělené
- Společnost sama neustále generuje konflikty a protiklady, vždy v ní existuje mocenská nerovnost a útlak
- Základními prvky sociálního života jsou vzájemně neslučitelné zájmy
- Společnosti mají tendence se měnit
- Příklady: marxisté, L. Coser, Ch.W. Mills, R. Dahrendorf

Interpretativní paradigma

- Není vnitřně příliš jednotné
 - Zahrnuje symbolický interakcionismus, etnometodologii nebo fenomenologickou sociologii
 - Orientace zejména na výzkum „všedního dne“ – každodenního života běžných lidí
 - Lidé jednají na základě významů, které jsou produktem jejich vzájemné interakce a které se mohou neustále měnit
 - Sociální realita je tvořena významy, které mají různou dobu trvání
 - Sociologie by si měla uvědomovat, že svým zájmem o tuto sociální realitu jí sama přikládá určité významy a konstruuje tak konstrukty – měla by si to tedy uvědomovat
 - Příklady: T. Luckmann, P. Berger, E. Goffman, H. Garfinkel
-